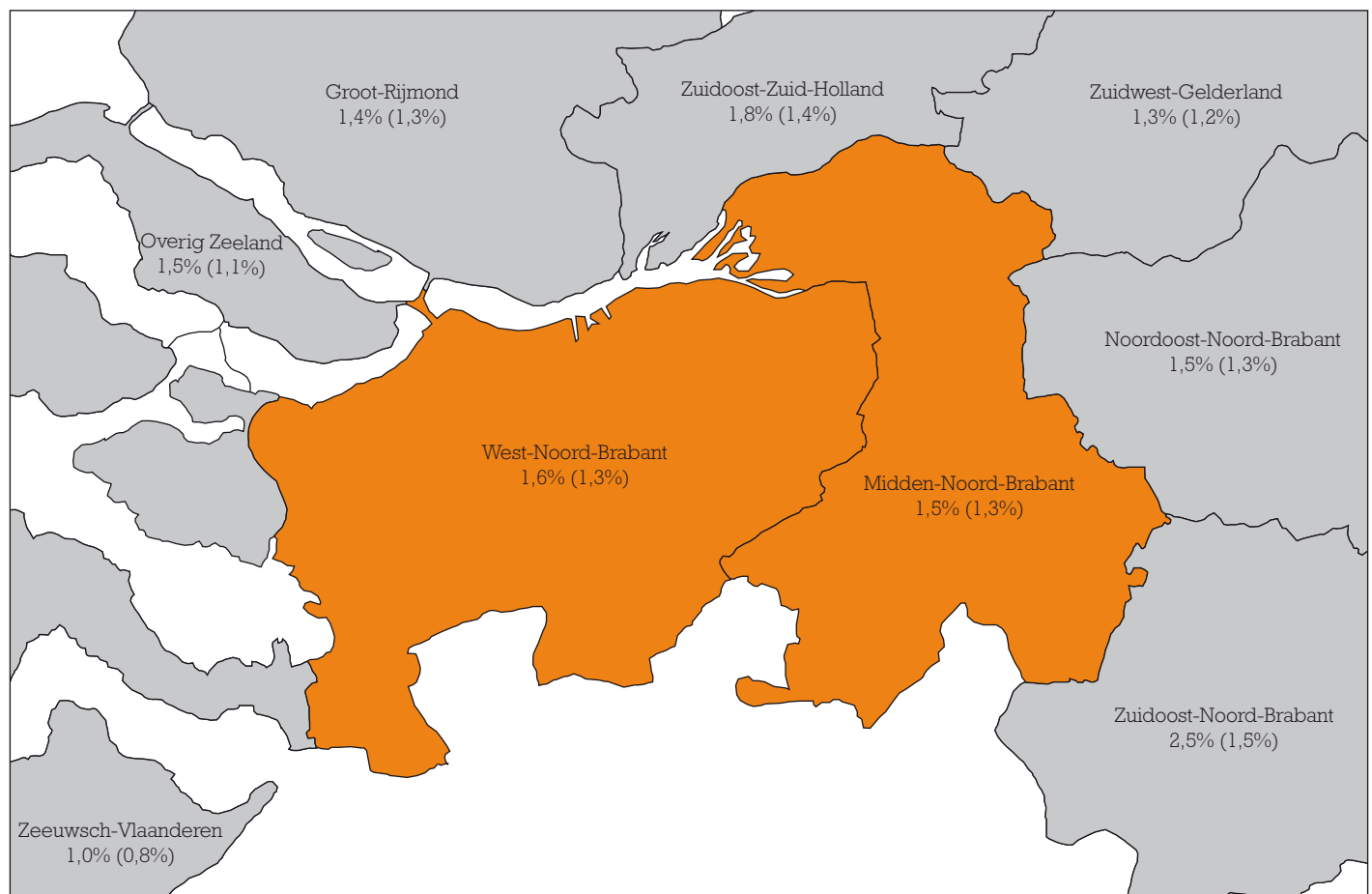

West- en Midden-Brabant houdt groei vast

West- en Midden-Brabant houdt de in 2010 ingezette groei de komende jaren vast. Dit ondanks de overheidsbezuinigingen en de geringe groei van de voedings- en genotsmiddelenindustrie, die sterk vertegenwoordigd zijn in West-Brabant. De overige industriebranches, waaronder de energiesector, zijn de drijvende kracht achter de groei in de regio. Midden-Brabant profiteert vooral van de positieve ontwikkeling van de groothandel, zakelijke dienstverlening en zorg.

Figuur 1 Economische groeiverwachtingen 2011 en (2012)

Bron: ING Economisch Bureau

1. Vorig jaar heeft de economie de lijn van herstel ingezet. Kan de regio deze ingeslagen weg in 2011 vervolgen?

Investing en exporttoename zorgen voor groei in 2011

De Nederlandse economie weet de economische groeivoet van 2010 dit jaar vast te houden. Dit ondanks dat consumenten voorlopig nog de hand op de knip houden en overheidsstimulering plaats heeft gemaakt voor bezuinigingen. Het bedrijfsleven trekt in 2011 wel de portemonnee en voert de investeringen weer op. De zachte weersomstandigheden, begin dit jaar, zorgden voor een incidentele impuls van de bouwinvesteringen. Ook de goederenuitvoer die - na de forse exporttoename van het afgelopen jaar - verder zal stijgen, draagt bij aan de economische groei.

In 2012 zullen consumenten naar verwachting meer gaan besteden. Het consumentvertrouwen neemt iets toe, waardoor er minder wordt gespaard dan voorheen. Doordat de bedrijfsinvesteringen minder sterk stijgen en de overheidsbestedingen nauwelijks toenemen, zal de economische groei in 2012 iets afnemen. Al met al wordt voor het land als geheel in 2011 een iets lagere economische groei voorzien (1,7%), die volgend jaar daalt tot 1,4%.

Economische groei West- en Midden-Brabant iets onder gemiddeld

De verwachte economische groei in de regio ligt iets onder het Nederlands gemiddelde (figuur 1). De voedings- en genotsmiddelenindustrie – die sterk vertegenwoordigd zijn in West-Brabant – laat nauwelijks groei zien. De sector toonde

zich met een ontwikkeling van tussen de -1% en +2% de afgelopen jaren stabiel. Dat was tijdens de crisis overigens zeer welkom. De energie- en waterleidingsector (waaronder het waterschap Brabantse Delta en Essent) zullen in 2011 wel een positieve bijdrage leveren aan de groei in de regio. De sectorstructuur van de economie in Midden-Brabant lijkt sterk op die van Nederland als geheel (figuur 2), waardoor de regionale en nationale economische ontwikkeling veelal met elkaar in de pas lopen. Doordat de bevolkingsgroei en het aandeel van de delfstofwinning - een groeisector - lager liggen binnen de regionale economie komt de groei iets uit onder het Nederlandse niveau.

2. Het gaat goed met de Nederlandse export. Kan de regio hiervan mee profiteren?

Vooraf gunstig voor industriële West-Brabant

De gunstige ligging – tussen de wereldhavens van Rotterdam en Antwerpen – zorgt ervoor dat bedrijven in de regio een belangrijke rol kunnen spelen in internationale handelsstromen. Vooral West-Brabant, dat rijk is aan industrie en handelsorganisaties, kan profiteren van de gestegen buitenlandse vraag. Daar heeft ook de transportsector baat bij. De vestiging van het Dutch Institute for Advanced Logistics (Dinalog) in Breda kan de werkgelegenheid en de internationale uitstraling van de regio vergroten. Op lange termijn kunnen ook de Brabantse logistieke bedrijven de vruchten plukken van Dinalog. De samenwerking tussen universiteiten en bedrijven kunnen spin-offs creëren.

Tabel 1 Nederlandse Economie in cijfers

	2010	2011	2012
Economische groei (BBP)	1,8	1,7	1,4
Particuliere consumptie	0,4	0,0	1,3
Overheidsconsumptie	1,5	0,3	0,4
Bedrijfsinvesteringen	-5,2	7,7	1,1
Uitvoer	10,9	4,5	4,6
Werkloosheid*	5,5	5,0	5,0

* percentage van de beroepsbevolking

Bron: ING Economisch Bureau

Tabel 2 Ramingen volumegroei per sector

	2010	2011	2012
Landbouw	1,1 %	1,5%	1,7%
Industrie	6,4%	4,0%	2,0%
Bouw	-10,7%	-1,0%	2,0%
Groothandel	5,0%	2,0%	2,0%
Detailhandel	-0,4%	0,1%	1,5%
Horeca	-2,9%	0,4%	1,0%
Transport & logistiek	3,5%	2,7%	2,4%
Zakelijke dienstverlening	-2,0%	1,5%	1,8%
Overheid	0,9%	0,1%	-0,2%
Zorg	2,9%	2,6%	2,3%
Totaal Nederland	1,8%	1,7%	1,4%

Bron: ING Economisch Bureau

3. De industrie heeft zich in 2010 positief ontwikkeld en ook voor 2011 zijn de verwachtingen goed. Wat merkt het industrielerijke West-Brabant hiervan?

Groei voedings- en genotmiddelenindustrie valt weg

Een belangrijk accent binnen de economie van West-Brabant ligt op de voedings- en genotmiddelenindustrie. De sector vertegenwoordigt ruim 10% van de regionale economie. Dit aandeel is ruim vier keer zo groot als in Nederland als geheel. Grote bedrijven als Hero en Cargill zijn in het gebied gevestigd. Hoewel de sector in 2010 een positieve ontwikkeling (+1,9%) liet zien, valt de groei in 2011 weg. Stijgende voedselprijzen - waaronder die van maïs, graan en koffie - en de beperkte mogelijkheid om deze door te berekenen in de afzetprijzen spelen de branche parten. Naast de marges zijn hierdoor ook de volumes onder druk komen te staan. De komst van het agro & food cluster Nieuw Prinsenland, een samenwerkingsverband tussen agro- en foodbedrijven op circa 300ha, kan de sector een impuls geven in de regio. Door samenwerking en het (her)gebruik van proceswater en restwarmte kan bovendien geld en energie worden bespaard.

De positieve ontwikkeling van energie- en waterleidingbedrijven, dat als aandeel binnen de economie in West-Brabant (5,5%) ruim 2,5 keer zo groot is als in Nederland als geheel, zal wel een positief effect hebben op de regio. De eveneens sterk vertegenwoordigde chemische industrie leverde een belangrijke bijdrage aan het herstel van de regionale economie in 2010, maar zal de komende jaren minder sterk groeien doordat voorraden inmiddels op niveau zijn gebracht.

4. Ondanks het herstel zijn nog niet alle sectoren uit het dal geklommen. In welke mate werkt dit door in de regio?

Alleen bouwsector krimpt

De bouw is in 2011 de enige sector die een volumekrimp zal laten zien. Het aantal opgeleverde nieuwbouwwoningen liep in 2010 fors terug tot ruim 56000.- t.o.v. 2009 een afname van 32,5% - en zal in 2011 niet sterk toenemen. De oplopende rente en aangescherpte regels voor het verkrijgen van een hypotheek doen de markt geen goed. Ook in West- en Midden-Brabant worden minder nieuwe huizen gebouwd dan voorheen. Het is de vraag of de steunmaatregelen van het provinciebestuur de Brabantse bouw de komende jaren weet te stimuleren.

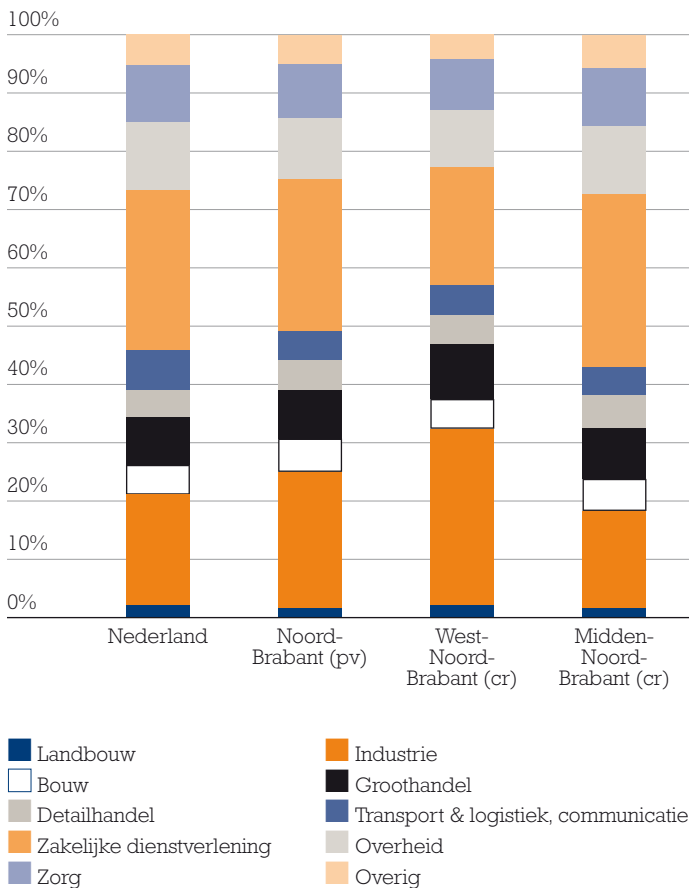
Door de dalende koopkracht, als gevolg van het achterblijven van de lonen bij de prijsstijging, laat ook de horeca en de detailhandel nauwelijks groei zien.

5. Consumenten geven mondjesmaat meer uit, maar de koopkracht blijft nog onder druk staan. Wat merkt de regio hiervan?

Beperkte groei consumentenbestedingen raakt detailhandel

Ondanks dat het vertrouwen in de economie is toegenomen, houden consumenten de hand voorlopig nog op de knip. Naar verwachting zal er pas in 2012 meer besteed worden. Vooral de detailhandel, die in 2009 en 2010 al fors inleverde, wordt hierdoor geraakt. Supermarkten weten nog een kleine

Figuur 2 Aandeel van sectoren* innationale en regionale economie

Bron: CBS, ING Economisch Bureau

* Industrie inclusief energie, overheid inclusief onderwijs

groei vast te houden, maar zaken in kleding, elektronica en woninginrichting zagen hun omzet in het eerste kwartaal van 2011 krimpen.

Bezoekers Efteling komen wel maar besteden minder

Voorals in Midden-Brabant waar de detailhandel ruim 6% van de economie vertegenwoordigd – een aandeel dat circa 25% hoger ligt dan in Nederland als geheel – zal dit effect hebben. In West-Brabant is dit minder voelbaar doordat de sector daar niet oververtegenwoordigd is. Hoewel consumenten minder besteden bij het Zundertse bloemencorso of de Efteling, blijven ze niet weg. Op het dieptepunt van de

crisis (en het bestedingsniveau van de consument) trokken de 6 grootste pretparken – waarvan de Efteling veruit het grootst is - zelfs meer bezoekers dan in andere jaren. Het doen van uitstapjes in eigen land ondervindt dus weinig hinder van de recessie en zal ook als alternatief voor buitenlandse trips worden gezien.

6. De regionale arbeidsmarkt heeft zich de afgelopen tijd relatief goed gehouden. Wat zijn hier de vooruitzichten?

Werkloosheid daalt in West-Brabant

De werkloosheid in West-Brabant ligt iets onder het Nederlands gemiddelde. Het aantal niet-werkende werkzoekenden (nww) als percentage van de beroepsbevolking ligt in de regio op 5,5%, landelijk is dit 6,1%. Het aantal werkzoekenden neemt bovendien af: in april telde de regio 16.655 nww, terwijl dit er een jaar eerder 17.985 waren (een daling van 7,4%). Het aantal werkzoekenden zal de komende tijd waarschijnlijk verder dalen. Door de geringe instroom van technische vaklieden op de arbeidsmarkt en de hoge uitstroom van gepensioneerden kunnen er binnen de industrie tekorten ontstaan.¹

Onder de werkzoekenden in de regio schaarden zich vooral productiemedewerkers, chauffeurs en hulpkrachten in de horeca. Openstaande vacatures zijn er in de regio vooral in de agrarische, technische, industriële en sociaal-culturele sector. Het aandeel nww in Breda en Bergen op Zoom is met respectievelijk 6,6% en 7,1% in vergelijking met de rest van de regio aan de hoge kant.

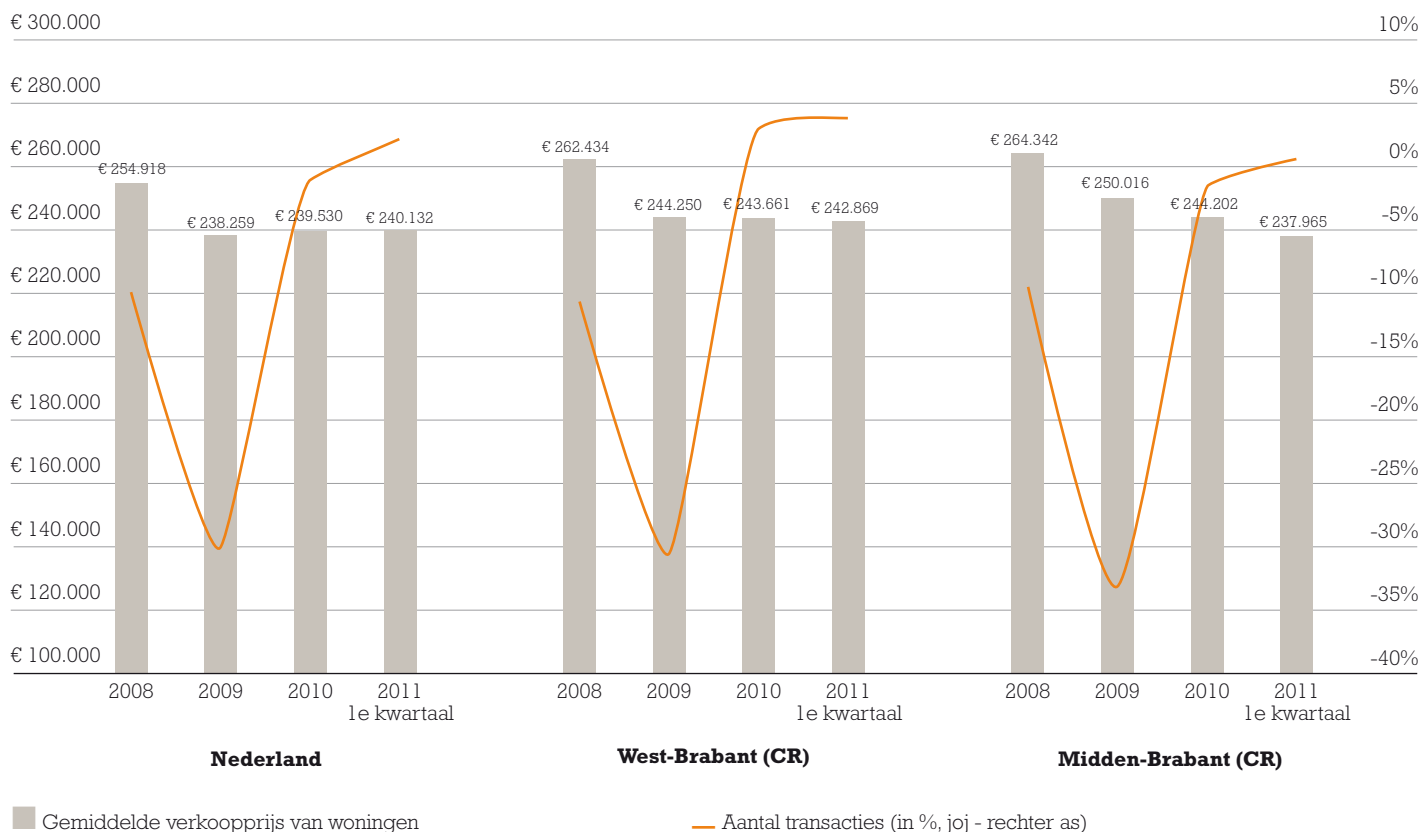
Voorals in Midden-Brabant kan arbeidskrachte ontstaan

Het aandeel nww ligt in Midden-Brabant op 5,1%, 1-procentpunt lager dan het landelijk gemiddelde. In Waalwijk ligt het percentage nww met 4,7% nog onder dit regionaal gemiddelde. In de regio Tilburg ligt het aandeel (5,2%) op het niveau van Midden-Brabant als geheel.

Ook de arbeidsmarkt in Midden-Brabant ontwikkelt zich positief: het aantal werkzoekenden nam ten opzichte van vorig jaar met 6% af tot 11.113. Doordat het aantal openstaande vacatures in de regio toeneemt (t.o.v. vorig jaar een stijging van 13%) kan er op termijn krapte ontstaan op de regionale arbeidsmarkt. Dit wordt versterkt door de komst van het Aerospace en Maintenance Park in Rijen, een campus voor luchtvaart en onderhoud, dat mogelijk voor zesduizend mensen werk creëert.

¹ Raad voor werk en inkomen, Arbeidsmarktanalyse 2010.

Figuur 3 Ontwikkeling regionale huizenmarkt t.o.v. landelijk gemiddelde

Bron: CBS, ING Economisch Bureau

7. De overheid gaat dit jaar flink bezuinigen, wat gaat de lokale economie hiervan merken?

In het regeerakkoord van kabinet Rutte dat in de zomer van 2010 is gesloten, zijn forse bezuinigingen op de overheidsorganisatie en -uitgaven overeengekomen. Deze slaan zowel neer bij de rijksoverheid, maar via bezuinigingen op het Provincie- en Gemeentefonds ook bij de lagere overheden. Noord-Brabant zal ook geraakt worden door deze bezuinigingen.

Arbeitsplaatsen bij provincie fors teruggebracht

Aanvankelijk zou de provincie Noord-Brabant jaarlijks €49 miljoen gekort worden op het provinciefonds, recentelijk is dit verhoogd naar €66 miljoen (een korting van ruim 20%). Hierdoor zal in ieder geval het aantal FTE's bij de provincie met 30% worden teruggebracht van 1390 naar 1000. Ondanks de bezuinigingen blijft er wel ruimte om de aanpak van de Noordoost corridor, de N279 en de N69 prioriteit

te geven. Bovendien zal het provinciebestuur er bij de rijksoverheid op aandringen het capaciteitsprobleem op de A58, A27 en N65 op te lossen. De rijksweg A58, die van Vlissingen naar Eindhoven loopt en van belang is voor de regionale economie, is gedeeltelijk verbreed. Om te voorkomen dat bezuinigingen de verdere verbreding van de A58 in de weg zitten, zal het bedrijfsleven binnen een publiek-private samenwerking mogelijk een deel van de exploitatie van de weg op zich nemen.

Gemeentelijke bezuiniging verschillend ingevuld

Ook op de uitkeringen uit het gemeentefonds zal gekort gaan worden. De gemeente Breda zal de begroting tussen 2011 en 2014 met 6% terugbrengen, een forse bezuiniging in vergelijking met andere steden. Vooral op de uitgaven binnen de beleidsterreinen zorg en werk zal worden gekort. De korting op het Gemeentefonds zal niet worden gecompenseerd door hogere gemeentelijke heffingen. Tilburg

verhoogt deze heffingen wel om een deel van de bezuinigingen op te vangen. De gemeente zal de omvang van de begroting tussen 2011 en 2014 met 2% terugbrengen. De bezuinigingen zullen vooral neerdalen in de beleidsterreinen onderwijs, economie, sport en cultuur.²

8. De huizenmarkt heeft het moeilijk, geldt dit ook voor de situatie in de regio?

De regio maakt net als de landelijke huizenmarkt een moeilijke fase door. Na een daling van 3,1% zijn de huizenprijzen in Noord-Brabant afgelopen jaar verder gedaald met 2,3%.³ Een ontwikkeling die vergelijkbaar is met de landelijke situatie. In het eerste kwartaal van 2011 is de daling van de huizenprijzen van 3% echter veel sterker dan de landelijke afname van 1,3%.

Grote verschillen tussen West- en Midden- Brabant

De dynamiek in de huizenmarkt is nog erg beperkt. De woningmarkt lijkt zich in het eerste kwartaal van 2011 wel iets te verbeteren. Er werden zowel landelijk als op regionaal niveau meer huizen verkocht. Opvallend is dat het aantal verkochte woningen in West-Brabant al in 2010 met 3,1% toenam, terwijl dit aantal landelijk nog licht daalde. Ook in het eerste kwartaal van 2011 scoorde de regio goed: 3,8% meer verkochte woningen tegenover 2,2% landelijk. Midden-Brabant herstelt zich minder snel (0,5% meer transacties begin 2011) en werd in 2009 – toen het aantal verkochte woningen met 33% afnam – ook al fors geraakt. Dit alles heeft een drukkende werking op de gemiddelde verkoopprijs van woningen (zie figuur 3). Starters zijn nodig om de woningmarkt vlot te trekken. Door aangescherpte regels voor de verstrekking van een hypothecaire lening, de oplopende rente en discussie over de hypotheekrente aftrek, is het kopen van een woning echter minder aantrekkelijk geworden.

² Nicis Institute, Begrotingsscan grote gemeenten 2011.

³ Dit cijfer is gebaseerd op de door het CBS en het Kadaster gepubliceerde Prijsindex Bestaande Koopwoningen (PBK), dat gebruik maakt van de SPAR-methode (Sale Price Appraisal Ratio). Met deze methode wordt een gewogen gemiddelde berekend, waarin ook de kwaliteit van de verkochte woning wordt meegenomen. Doordat naar de gemiddelde verkoopprijs ook naar de WOZ-waarde wordt gekeken, is de methode minder gevoelig voor verschillen in woningkenmerken en de kwaliteit van de verkochte woningen.

Disclaimer

De informatie in dit rapport geeft de persoonlijke mening weer van de analist(en) en geen enkel deel van de beloning van de analist(en) was, is, of zal direct of indirect gerelateerd zijn aan het opnemen van specifieke aanbevelingen of meningen in dit rapport. De analisten die aan deze publicatie hebben bijgedragen voldoen allen aan de vereisten zoals gesteld door hun nationale toezichthouders aan de uitoefening van hun vak. Deze publicatie is opgesteld namens ING Bank N.V., gevestigd te Amsterdam en slechts bedoeld ter informatie van haar cliënten. ING Bank N.V. is onderdeel van ING Groep N.V. Deze publicatie is geen beleggingsaanbeveling noch een aanbieding of uitnodiging tot koop of verkoop van enig financieel instrument. Deze publicatie is louter informatief en mag niet worden beschouwd als advies. ING Bank N.V. betreft haar informatie van betrouwbaar geachte bronnen en heeft alle mogelijke zorg betracht om er voor te zorgen dat ten tijde van de publicatie de informatie waarop zij haar visie in dit rapport heeft gebaseerd niet onjuist of misleidend is. ING Bank N.V. geeft geen garantie dat de door haar gebruikte informatie accuraat of compleet is. De informatie in dit rapport kan gewijzigd worden zonder enige vorm van aankondiging. ING Bank N.V. noch één of meer van haar directeuren of werknemers aanvaardt enige aansprakelijkheid voor enig direct of indirect verlies of schade voortkomend uit het gebruik van (de inhoud van) deze publicatie alsmede voor druk- en zetfouten in deze publicatie. Auteursrecht en rechten ter bescherming van gegevensbestanden zijn van toepassing op deze publicatie. Overneming van gegevens uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron wordt vermeld. In Nederland is ING Bank N.V. geregistreerd bij en staat onder toezicht van De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten.

De tekst is afgesloten op 9 juni 2011.

Meer weten?
Kijk op ING.nl/zakelijk
Of bel met

Stef Bais,
Econoom
020 564 72 47

Dick de Boer,
Regiodirecteur Business
Banking, West- en Midden-
Brabant/Zeeland
076 513 75 36
06 55 174 8 88
dick.de.boer@ing.nl

Wilt u nieuwe publicaties per e-mail ontvangen?
Ga naar ING.nl/kennis

